

Dagens arbeid for de sårbare norske sauerasene

Norsk genressurssenter har det overordnede ansvaret for bevaring og bærekraftig forvaltning av de nasjonale husdyrrasene våre, men senteret er helt avhengig av godt samarbeid med mange forskjellige aktører. Senteret har et spesielt ansvar for å følge opp de nasjonale og fåtallige husdyrrasene. Det er derfor denne brosjyra bare presenterer sårbare norske saueraser som på ulike måter står i fare for å bli utryddet.

MANGE ER MED...

Alle som har dyr av de sårbare norske saueraser i fjøset gjør et svært viktig arbeid for å ta vare på og øke interessen for disse rasene. Mange eiere har organisert seg i raselag og slik samarbeider de om kunnskap- og livdyrformidling, markedsføring av rasene og vedlikehold av raselagenes nettsider. Raselagene velger også ut og melder inn til Genressurssenteret aktuelle værere som skal tas inn til seminproduksjon. Noen landbruksskoler og museer har sauer og andre husdyr for å vise det gamle lokale husdyrbruket og deres plass i kulturlandskapet og historien. Dette er et viktig formidlingsarbeid som bidrar til å sikre rasene for framtida.

BRUK AV SEMIN – FROSSEN SÆD

Det er strenge restriksjoner på all flytting av sau og geit over fylkesgrenser i Norge, primært for å unngå spredning av sykdommene mædi og fotråte. Dette er en stor utfordring for avlsarbeidet i raser med små truede populasjoner som i tillegg er spredt over flere fylker. For å imøtekomme behovet for å utveksle avlsmateriale over fylkesgrensene og dermed unngå innavl, samarbeider Norsk genressurssenter og Norsk Sau og Geit hvert år om å ta inn værere til seminproduksjon av de bevaringsverdige sauerasene. Selv om inseminering generelt er mindre utbredt på sau enn på storfe, er frossen sæd et svært viktig verktøy i avlsarbeidet for disse rasene.

TILSKUDDSORDNINGER

Avtalepartene i jordbruksforhandlingene åpnet for å etablere tilskuddsordninger for dyr av bevaringsverdige husdyrraser gjennom regionalt miljøprogram (RMP) fra 2005. En del fylker har etter dette innført regionale tilskuddsordninger til bevaringsverdige saueraser. Det finnes ikke noen landsdekkende tilskuddsordning for bevaringsverdige saueraser, slik som det er for storfe.

FAKTABOKS

KORTHALEDE OG LANGHALEDE SAUERASER

Alle spælsaurasene har korte haler og stammer fra den nordeuropeiske korthalesauen som har vært i Norge så lenge det har vært sau her. Spælsauene har en todelt ullfell som består av en kort og finfibret botnull og lange, grove dekkhår. De langhalede sauerasene stammer fra forskjellige importerte av britiske saueraser på 17-, 18- og begynnelsen av 1900 tallet. Disse sauene kalles crossbredtyper og deres ull kjennetegnes ved at det er en ensartet og middels finfibret ull. Crossbred- og spælraserne utgjør henholdsvis 85 % og 15 % av sauene i Norge.

LES MER OM DE ENKELTE RASENE OG BEVARINGSARBEIDET PÅ GENRESSURSSENTERETS NETTSIDER www.genressurser.no

Norsk genressurssenter

Norsk genressurssenter er et rådgivende og utøvende organ for Landbruks- og matdepartementet og er en avdeling ved Norsk institutt for skog og landskap. Genressurssenteret skal sikre en effektiv og bærekraftig forvaltning av nasjonale genressurser i husdyr, kulturplanter og skogtrær. Vi initierer og koordinerer aktiviteter innen bevaring, karakterisering, overvåking og bruk av nasjonale genressurser. Senteret formidler informasjon om genressursenes betydning og muligheter for landbruket og lokal næringsutvikling.

Genressurssenteret har et stort nettverk av samarbeidspartnere i form av ulike institusjoner, organisasjoner, lag/foreninger og engasjerte privatpersoner som bidrar betydelig for å sikre en bærekraftig forvaltning av landbrukets og hobbybrukets genressurser i Norge. Genressurssenteret har også ansvar for å følge opp nordisk og internasjonale aktiviteter innen genressursarbeidet. Arbeidet er bredt og faglig sikret gjennom Genressursutvalgene for husdyr, kulturplanter og skogtrær som er Senterets rådgivende fagutvalg.

Genetiske ressurser

Genetiske ressurser er biologisk materiale som inneholder genetisk variasjon eller genetiske varianter som kan ha betydning for både evolusjonær utvikling og målrettet utnyttelse.

Genetiske ressurser i husdyr, kulturplanter og skogtrær er det levende grunnlaget for dagens landbruk og vilkåret for videre utvikling. Forvaltning av ressursene gjennom bevaring og bærekraftig bruk er nødvendig for å opprettholde biologisk mangfold og for å ivareta framtidige generasjoners matvaresikkerhet, livskvalitet og velferd.

Genressursarbeidet for husdyr handler om å sikre genetisk mangfold innen husdyra våre, enten de regnes som gamle eller nye husdyrraser.

De gamle husdyrrasene ble godkjent som egne raser for drøyt 100 år siden. En del bønder har fortsatt dyr av disse rasene som er en viktig del av vår kulturhistorie, samtidig som de er genetiske alternativ til de mer moderne rasene.

Norsk genressurssenter arbeider for at avl på nasjonale husdyrraser skal være mest mulig bærekraftig. Bærekraftig avl er å avle for både produksjonsegenskaper (mjølkemengde og tilvekst) og funksjonelle egenskaper (helse og fruktbarhet) samtidig som innavlsutviklingen holdes under kontroll. De tre store avlsorganisasjonene i Norge; Geno (mjølkeku), Norsvin (slaktegris) og Norsk sau og geit (sau og mjølkegeit) utmerker seg i internasjonal sammenheng ved å drive bærekraftig avl. Bærekraftig avl for de gamle rasene med svært små populasjoner er å ha stor fokus på innavlsutviklingen. God produksjon og tradisjonelle rasetrekk som farge og hornform er også viktig for å beholde rasenes fenotypiske særpreg.

Husdyr

skog+
landskap

NORSK
GENRESSURSSENTER

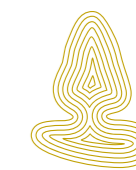
Norsk genressurssenter
– inngår i Norsk institutt
for skog og landskap

Pb 115, NO-1431 Ås
T: (+47) 64 94 80 00
F: (+47) 64 94 80 01

www.genressurser.no

NORSK
GENRESSURSSENTER

Sårbare norske husdyrraser

skog+
landskap

NORSK
GENRESSURSSENTER

Blæset sau

Blæset sau er kjent i Rogaland siden 1920-tallet. Opprinnelsen er noe uklar. Enten er den en kryssing av svart rygjasau og spælsau på 1920-tallet, eller så stammer sauene fra svartblessauen som har sin opprinnelse fra Nederland. Det er lite dokumentasjon av arbeid og tiltak rundt rasen opp gjennom årene, slik at det er vanskelig å finne noen større sikkerhet for rasens opprinnelse. Rasen er lett gjenkjennelig med det hvite bleset som har gitt rasen navn. Ullfargen er svart hos lam og ungsau, og blir brunere eller gråere med årene. Halen skal være lang og svart med en hvit haletipp. Beina kan ha hvite sokker. Rasen relativt lik rygjasauen i bygning og kroppsform. Blæset sau er kjent for gode morsegenskaper, og den hevdes å ha god resistens mot alveld og å ha god fruktbarhet.

Foto: Anna Rehnberg

Gammelnorsk sau

Gammelnorsk sau er en etterkommer av den nord-europeiske korthalesauen som var utbredt i hele Nord-Europa i eldre tid. Fra tidlig på 1700-tallet ble det importert sauer fra Storbritannia til Norge. Dette var større sauer med finere ull, lange haler og høyere slaktevekter. De importerte sauene ble ofte foretrukket fremfor de lokale korthalesauene og i 1912 ble det opprettet to avlsstasjoner for å bevare det som var igjen av denne sauetypen. Den ene avlsstasjonen huset kystsau som ble grunnlaget for gammelnorsk sau. Den andre huset korthalesau fra innlandet, som ble grunnlaget for dagens moderne spælsau.

Foto: Hilde Buer

Gammelnorsk sau blir også kalt utegangersau og villsau. Det er viktig å merke seg at Villsau ikke er navnet på rasen, men at det er et varemerke som knytter rase og produksjonssystem sammen. Les mer om dette på www.villsau.no

Gammelnorsk spælsau

Gammelnorsk spælsau stammer fra den gammelnorske sauen, som har gitt opphav til dagens spælsauraser. Se avsnittet til gammelnorsk sau.

Gammelnorsk spælsau og moderne spælsau har stort sett samme historie fram til ca. 1950. Spælsauen som nå omtales som en moderne spælsau gikk i retning av større og mer kjøttfulle dyr, med mindre vektlegging på ullkvalitet og ensretting mot hvite og kolla dyr.

Foto: Anna Rehnberg

Gammelnorsk spælsau ble ikke offisielt anerkjent som en egen rase før i 2002, men har siden 1950-tallet hatt sin gruppe med tilhengere. De har avlet for å beholde den gamle spælsautypen, uten særlig innblanding av gammelnorsk sau eller den moderne spælsauen.

Grå trøndersau

Opphavet er noe usikkert, men grå trøndersau ble betraktet som egen rase allerede rundt 1930. Det antas at rasen har oppstått som en kryssing mellom tautersau og gammelnorsk sau. Loyt Johnsen, tidligere generalsekretær i Norsk Sau og Geit, skrev hovedoppgave om rasen ved Norges Landbrukshøgskole i 1941. Johnsen skriver der "fra mange år tilbake kjenner vi saueflokker fra Trøndelag som har utmerket seg med å ha særs fin ull."

Foto: Anna Rehnberg

Rasen var regnet som utdødd da en henvendelse om mulige gjenværende grå trøndersau i Telemark kom i 1992. Loyt Johnsen kunne ved befaring bekrefte at det var grå trøndersau og bevaringsarbeidet for grå trøndersau tok fart. Rasen er fortsatt vurdert som truet, men interessen for rasen er økende og det er venteliste for å få kjøpt lam.

Norsk pelssau

Norsk pelssau er en kryssing av svensk gotlandsfår og den blågrå varianten av spælsau på 1960-tallet. I ettertid er det ved flere tilfeller hentet sæd fra Sverige for å begrense innavlen i rasen.

Pelssauen er en mer høybeint sau enn spælsauen og den regnes for å ha bedre kjøttfylde. Skinnproduksjon er et viktig produkt og pelsen skal være ensfarget grå med god glans og god lokk. Det er dekkulla som gir skinnene den fine glansen og derfor er det ønskelig med framtreddende dekkull, mens kraftig utvikling av bunnulla er uønsket.

Fram til rundt 2005 var populasjonen stor nok til at det ble beregnet avlsverdier basert på avkomsgransking for norsk pelssau, men siden har avlsarbeidet vært basert på resultat fra utstillinger og å ha kontroll på slektskapsutviklingen i rasen.

Foto: Torfinn Arnesen

Dalasaun

Dalasaun er avlet fram fra en kryssing av gammelnorsk spælsau og flere engelske saueraser, i første rekke leicester som ble importert til flere steder i Norge i 1860-åra. Leicesterblandingene var godt likt og gjorde seg sterkt gjeldende bl a i Voss hvor de da også ble kalt vossasau. I Sirdal og nabobygdene fantes omkring 1920 sauer som lignet på leicesterblandingene i vossebygdene. I 1923 ble disse to populasjonene slått sammen og det endelige navnet for rasen ble dalasaun. Den populære rasen ble spredt over store deler av landet og på kort tid ble dette den dominerende sauerasen i de indre bygdene på Sørlandet og Vestlandet og i dal- og fjellbygdene på Østlandet og i Trøndelag. I kystdistriktene slo den derimot ikke igjennom, der ble den regnet for å være for kravfull.

Foto: Anna Rehnberg

Fuglestadbrogete sau

Opprinnelsen til denne rasen kan dokumenteres tilbake til en import fra England i 1909. Det var Hans Hansen fra Fidsel ved Flekkefjord som kjøpte to sauelam og et værlam på ei utstilling i Leeds, England. Han tok de med hjem til Norge og krysset dem med sauen som fantes i området. Dette skal ha vært starten for fuglestadbrogete sau i Norge. Det skulle vise seg at rasen ikke hadde en helt enkel vei å gå, da man i Rogaland hadde bestemt seg for at det var rygjasauen som skulle være den stedegne sauen det skulle satses på. Dette førte til at fuglestadbrogete sau ble avvist fra de lokale sauesjåene og rasen ble ikke offisielt akseptert. Likevel klarte rasen å etablere seg i området, selv om det først var i 2004 at den formelt ble en godkjent rase.

Foto: Anna Rehnberg

Rygjasau

Rygjasau er avlet fram i Rogaland. Sauen man fant i området ved århundreskiftet (1900) var blanding av den gamle sauen i fylket og en eller flere av de britiske importerte rasene.

I 1907 vedtok Rogaland landhusholdningsselskap å arrangere lokale utstillinger for det som ble kalt "lønn-somme blandingstyper". Selv om sauen på denne tiden var svært uensartet, kan dette ses som starten til å få en lønnsom stedegen rase. Man ønsket framgang og så at avl og utvalg av dyr måtte planlegges mer enn det som var gjort tidligere. Det ble tatt utgangspunkt i en forholdsvis ensartet sau, med størst utbredelse i distriktene rundt Helleland og Eigersund. Denne sauen hadde god melkeevne og den var passe stor slik at den var velegnet til å utnytte fjellbeitene. Disse egenskapene og vektlegging på god ullkvalitet var starten for å utvikle en sau som i 1924 ble godkjent som egen rase under navnet rygjasau.

Foto: Anna Rehnberg

Steigarsau

Steigarsauen har sin opprinnelse fra Steigen i Nordland. Det var Steigens Landboforening som på 1880-tallet tok opp arbeidet med å forbedre saueholdet i området ved å kjøpe inn værere og søyer av rasen sutherland (også kalt nordskotsk sjeviot) og plasserte dem på flere steder i bygda. Sau av denne rasen ble krysset med de stedegne sauene, og kryssingen ble grunnlaget for steigarsauen. I Steigen bygdebok bind 2 kan man lese at folk likte disse kryssings-sauene som både i størrelse og ullrikdom stod langt over de stedegne.

Rasen fikk etter hvert stor utbredelse i Nordland og Troms, men også deler av Trøndelag. Den første stamboka ble utgitt allerede i 1934. Men det var først i 1954 at steigarsauen ble godkjent som egen rase. I dag finnes det svært få dyr av steigarsau og er den mest truede av de nasjonale sauerasene.

Foto: Anna Rehnberg